

Sygn. akt III CSK 195/07

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 7 grudnia 2007 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Józef Frąckowiak (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Kazimierz Zawada

SSA Michał Kłós

Protokolant Bożena Kowalska

w sprawie z powództwa Funduszu „M.” S.A.

przeciwko N”.” S.A.

o nakazanie złożenia oświadczenia woli,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 7 grudnia 2007 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 11 stycznia 2007 r., sygn. akt [...],

**uchyla zaskarżony wyrok i oddala apelację strony pozwanej oraz
zasądza od strony pozwanej na rzecz strony powodowej kwotę
33.205 (trzydzieści trzy tysiące dwieście pięć) zł tytułem zwrotu
kosztów postępowania apelacyjnego i kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Statut spółki działającej pod firmą PRK S.A. przewidywał między innymi (art. 31), że akcjonariusz, który nabędzie akcje zapewniające wraz z akcjami posiadanymi wcześniej ponad 32% głosów na walnym zgromadzeniu, jest zobowiązany do przyjęcia oferty sprzedaży akcji należących do pozostałych akcjonariuszy tej spółki, za cenę, po której nabył akcje powodujące przekroczenie progu 32%, chyba że w okresie 12 miesięcy poprzedzających przekroczenie progu kupował akcje spółki po wyższej cenie - wówczas zobowiązany jest do odkupu pozostałych akcji po tej wyższej cenie.

Powód, Fundusz M. SA, któremu przysługiwało 15 525 akcji PRK S.A., w dniu 31 maja 2006 r. wysłał pozwanej spółce N. S.A., pisemną ofertę sprzedaży 15 525 akcji PRK S.A. po cenie 33,50 zł za akcję, Pozwany nie odpowiedział na ofertę. Wobec powyższego powód wystąpił z powództwem, w którym domagał się nakazania stronie pozwanej przyjęcia jego oferty sprzedaży należących do niego akcji PRK S.A. za cenę całkowitą 520 087,50 zł, powołując się na fakt nabycia przez pozwaną Spółkę akcji PRK S.A., które dawały jej ponad 32% głosów na walnym zgromadzeniu spółki PRK S.A. W odpowiedzi na pozew pozwana Spółka, wnosząc o oddalenie powództwa, odmówiła przyjęcia oferty powoda wskazując, że art. 31 statutu PRK S.A., z którego zdaniem powoda wynika obowiązek przyjęcia jego oferty, jest nieważny ponieważ statut spółki akcyjnej nie może tworzyć więzi obligacyjnej między akcjonariuszami.

Wyrokiem z dnia 13 września 2006 r. Sąd Okręgowy nakazał stronie pozwanej złożenie oświadczenia o przyjęciu oferty powódki. Sąd ten ustalił, że w chwili złożenia pozwanej spółce oferty przez powoda, była ona w posiadaniu akcji spółki PRK S.A., które dawały jej 49,73% głosów na walnym zgromadzeniu.

Sąd Apelacyjny, rozpoznając apelację pozwanej Spółki, zmienił zaskarżone orzeczenie Sądu I instancji i powództwo oddalił. Uznał za zasadny zarzut naruszenia przez Sąd Okręgowy art. 304 § 4 k.s.h., który dopuszcza zamieszczanie w statucie dodatkowych postanowień, poza wskazanymi w § 1-2, chyba, że z ustawy wynika, iż przewiduje ona wyczerpujące uregulowanie albo jeśli

dodatkowe postanowienie statutu sprzeczne jest z naturą spółki akcyjnej lub dobrymi obyczajami. Według Sądu II instancji przepis ten ma zastosowanie do art. 31 statutu pozwanej spółki; niewątpliwie bowiem artykuł ten jest postanowieniem dodatkowym w rozumieniu cytowanego przepisu.

W opinii tego Sądu zbyt niski próg, powodujący obowiązek kupna pozostałych akcji, jest sprzeczny z istotą spółki akcyjnej. Nawet jeżeli sąd rejestrowy zarejestrował statut spółki zawierający postanowienie nakazujące obowiązek kupna pozostałych akcji, przez akcjonariusza w istocie mniejszościowego, postanowienie takie uznać należy za sprzeczne z istotą spółki. Jest to postanowienie nieważne, a zdaniem Sądu Apelacyjnego nie ma przeszkód, aby sąd w każdym postępowaniu mógł uwzględniać zarzut naruszenia poszczególnych postanowień statutu już zarejestrowanego.

Analizując treść postanowienia art. 31 statutu PRK S.A. Sąd Apelacyjny stwierdził, że przewidziany w nim obowiązek nałożony na akcjonariusza przyjęcia oferty sprzedaży wszystkich pozostałych akcji spółki, odpowiada swym charakterem instytucji przymusowego odkupu akcji. Instytucja taka została wprost przyjęta przez przepisy kodeksu spółek handlowych w art. 418. Obowiązek przymusowego wykupu akcji bądź ich sprzedaży stanowi ograniczenie zasady swobody umów, których przedmiotem jest obrót akcjami danej spółki.

Umowne wprowadzenie obowiązku przymusowego odkupu akcji w statucie spółki PRK S.A., w sytuacji gdy akcjonariusz uzyska akcje dające mu 32% głosów na walnym zgromadzeniu jest, w opinii Sądu Apelacyjnego, sprzeczne z istotą spółki akcyjnej gdyż prowadzi do obciążenia obowiązkiem wykupu wszystkich pozostałych akcji akcjonariusza w istocie mniejszościowego. Trudno bowiem przyjąć, aby akcje dające na zgromadzeniu 32% głosów kreowały automatycznie akcjonariusza większościowego. Istotnie, w pewnych okolicznościach ta ilość akcji może równocześnie stanowić pakiet kontrolny w spółce, pozwalający na narzucanie swoich decyzji pozostałym akcjonariuszom, jednakże pod warunkiem, że jest to akcjonariat rozdrobniony, nie dający możliwości wywierania wpływu na działalność spółki. Tego w momencie powstania spółki nie sposób zaś przewidzieć.

Kwestionowane postanowienie może natomiast prowadzić do sytuacji, gdy akcjonariusz mniejszościowy zmuszony będzie do przejęcia wszystkich pozostałych akcji, dwukrotnie przewyższających jego pierwotny stan posiadania i wskutek tego stanie się jedynym akcjonariuszem w spółce. Nie sposób również przeoczyć, że sytuacja taka nie musi być podyktowana interesem samej spółki bądź akcjonariuszy mniejszościowych. O interesie akcjonariuszy mniejszościowych można mówić wówczas, gdy w spółce pojawia się podmiot dominujący, posiadający tak wysoki pakiet akcji, że pozostali akcjonariusze nie są w stanie wywierać żadnego wpływu na działalność spółki, a uczestnictwo w spółce nie przynosi im żadnych korzyści. Zabezpieczeniu takich interesów służy między innymi uregulowanie zawarte w art. 418 i art. 418¹ k.s.h., wprowadzające próg przymusowego wykupu akcji na poziomie 95%.

W konsekwencji Sąd Apelacyjny uznał, że art. 31 statutu PRK S.A., ustanawiający obowiązek przyjęcia oferty sprzedaży wszystkich pozostałych akcji przez akcjonariusza osiągającego w spółce 32% głosów na walnym zgromadzeniu, nie realizuje w żaden sposób uzasadnionego interesu spółki bądź dotychczasowych akcjonariuszy. Umożliwia jedynie pozbycie się akcji spółki przez akcjonariusza, na przykład niezadowolonego z dotychczasowych wyników spółki, bądź też z innych, subiektywnych przyczyn, nie zainteresowanego posiadaniem akcji spółki lub nawet, wobec przewidywanego spadku wartości akcji, chcącego uzyskać za nie lepszą, bo ustaloną już cenę. Postanowienie art. 31 statutu jest zatem sprzeczne z istotą spółki, a tym samym sporne postanowienie w świetle art. 58 k.c. jest w całości nieważny. Z tych względów bez znaczenia jest, czy pozwany nabył 32% czy też 49% akcji, skoro źródłem zobowiązania do przyjęcia oferty strony powodowej jest nieważne postanowienie statutu.

W skardze kasacyjnej powód zarzucił naruszenie prawa materialnego, tj.: 1) art. 418 i art. 418¹ k.s.h. przez ich niewłaściwe zastosowanie w ten sposób, że Sąd Apelacyjny błędnie uznał, że postanowienia art. 31 statutu PRK S.A. są tożsame z instytucjami przymusowego wykupu lub odkupu akcji akcjonariuszy mniejszościowych uregulowanych w powyższych przepisach; 2) art. 304 § 4 k.s.h. przez jego niewłaściwe zastosowanie w ten sposób, że Sąd Apelacyjny błędnie uznał, że postanowienia art. 31 statutu rzeczony spółki jako tzw. postanowienie

dodatkowe jest sprzeczne z naturą spółki akcyjnej; 3) art. 353¹ k.c. w zw. z art. 2 k.s.h. przez jego niewłaściwe zastosowanie w ten sposób, że Sąd Apelacyjny stwierdzając, że postanowienia art. 31 Statutu spółki są niedopuszczalne w świetle art. 304 § 4 k.s.h, naruszył zasadę wolności umów wyrażoną w art. 353¹ k.c.; 4) art. 58 k.c. w zw. z art. 2 k.s.h. przez jego niewłaściwe zastosowanie w ten sposób, iż Sąd Apelacyjny uznając za sprzeczne z prawem i zasadami współżycia społecznego postanowienia art. 31 Statutu spółki z przyczyn opisanych w pkt 1) i 2) błędnie stwierdził, że w związku z tym są one nieważne; 5) art. 389 i art. 390 § 2 k.c. w zw. z art. 2 k.s.h. przez ich niezastosowanie w ten sposób, że Sąd Apelacyjny opierając się na swoich argumentach przedstawionych w pkt 1) - 3) powyżej błędnie uznał, że postanowienia art. 31 Statutu spółki nie konstruowały umowy przedwstępnej zobowiązującej każdego akcjonariusza, który przekroczył próg 32% głosów na walnym zgromadzeniu tej spółki, do zawarcia umowy sprzedaży akcji akcjonariuszy składających ofertę sprzedaży akcji; 6) art. 353 i 354 § 1 k.c. w zw. z art. 2 k.s.h. przez ich niezastosowanie; 7) art. 393 k.c. w zw. z art. 2 k.s.h. przez jego niezastosowanie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Zarzuty podniesione w skardze kasacyjnej wskazują, że podstawowe znaczenie dla rozstrzygnięcia rozpoznawanej sprawy ma ustalenie jaki charakter miało postanowienie zawarte w art. 31 statutu PRK S.A. Sąd Apelacyjny potraktował to postanowienie jako jedno z postanowień statutu, których treść reguluje art. 304 k.s.h. Taki punkt widzenia narzuca się w oczywisty sposób zważywszy, że jest to niewątpliwie część statutu. Bliższa analiza treści tego postanowienia prowadzi jednak do wniosku, że nie można tego postanowienia traktować jako części statutu w sensie materialnym, gdyż nie reguluje ono materii statutowej. Statut określa bowiem funkcjonowanie spółki akcyjnej i w związku z tym reguluje strukturę organizacyjną takiej osoby prawnej oraz określa kompetencję osób wchodzących w skład organów spółki, jak również prawa i obowiązki akcjonariuszy wobec spółki i spółki wobec akcjonariuszy. Tylko do tego typu postanowień statutu należy stosować przepisy art. 304 § 3 i 4, które służą ocenie tego jak daleko sięga swoboda w ustalaniu treści statutu.

Trafnie strony i orzekające w sprawie sądy zwracają uwagę, że postanowienie art. 31 statutu PRK S.A. rodzi zobowiązania tylko pomiędzy akcjonariuszami. Postanowienie to jest źródłem stosunku zobowiązaniowego pomiędzy akcjonariuszem, który obejmie lub nabędzie tyle akcji spółki PRK S.A. aby na walnym zgromadzeniu tej spółki mieć więcej niż 32% głosów, a każdym z pozostałych akcjonariuszy. Jest to więc z punktu widzenia materialnoprawnego umowa zobowiązująca, a nie postanowienie statutu. Funkcją statutu, co należy jeszcze raz podkreślić jest bowiem doprowadzenie do powstanie jednostki organizacyjnej jaką jest spółka akcyjna oraz określenie jej struktury prawnej, w tym praw i obowiązków spółki wobec akcjonariuszy oraz kompetencji członków organów spółki.

Jeżeli postanowienie art. 31 statutu PRK S.A. ma charakter obligacyjny i rodzi tylko zobowiązanie lub zobowiązania pomiędzy akcjonariuszami, to pozostają do wyjaśnienia dwie kwestie. Po pierwsze, czy takie postanowienie może zostać zamieszczone w statucie spółki akcyjnej, oraz po drugie, jeżeli dopuścić taką możliwość jakie wywiera to skutki prawne. Skoro jest to postanowienie, wywierające tylko skutki obligacyjne, to ocena jego treści i formy powinna być dokonana w oparciu o przepisy kodeksu cywilnego dotyczące oświadczeń woli, które stają się źródłem stosunków zobowiązaniowych. Jak wynika z art. 353¹ k.c. strony mogą ułożyć stosunek zobowiązaniowy dowolnie byle nie sprzeciwiało się to ustawie, zasadom współżycia społecznego i nie było sprzeczne z naturą stosunku zobowiązaniowego. Brak podstaw, na co zwraca w zarzutach uwagę skarżąca, aby wspomniane ograniczenia mogły wykluczyć możliwość zobowiązania się akcjonariusza, który objął lub nabył określoną ilość akcji w danej spółce, do nabycia na żądanie innego akcjonariusza tej spółki należących do tego akcjonariusza akcji owej spółki. Takie zobowiązanie nie jest sprzeczne z żadnym przepisem prawa, nie narusza zasad współżycia społecznego oraz nie sprzeciwia się naturze zobowiązania sprzedaży.

Nie widać też podstaw, aby mając na uwadze zasadę swobody określania przez strony formy prawnej jaką ma przybrać składane przez nich oświadczenie woli (art. 60 k.c.) można było wykluczyć, aby strony nadały takiemu postanowieniu formę taką jaka wymagana jest dla statutu spółki akcyjnej. Innymi słowy strony

zobowiązania sprzedaży akcji spółki PRK S.A. mogły wprowadzić do statutu postanowienie, które poprzez podpisanie statutu i wyrażenie na nie zgody, zrodziło zobowiązanie pomiędzy akcjonariuszem posiadającym określoną liczbę akcji tej spółki a pozostałymi akcjonariuszami. Jest to postanowienie, które prowadzi do zawarcia umowy zobowiązującej do nabycia po określonej cenie akcji spółki PRK S.A. należących do innych akcjonariuszy tej spółki, pod warunkiem zawieszającym nabycia przez jednego z nich takiej ilości akcji tej spółki, które zapewnią mu więcej niż 32% głosów na walnym zgromadzeniu. Z zasady swobody umów wynika, także swoboda co do formy umowy, dlatego brak podstaw, aby zakazać stronom umieszczenie tego typu umowy zobowiązującej w statucie. Ma to jednak tylko takie znaczenie, że postanowienie takie nie staje się statutem w sensie materialnoprawnym, lecz jego zmiana lub pozbawienie go skutków mocy prawnej jest możliwe w sposób przewidziany dla zmiany statutu. Mamy tu do czynienia z podobną sytuacją, gdy w statucie umieszczone zostają nazwiska pierwszych członków zarządu lub rady nadzorczej. W takiej sytuacji zmiana składu tych organów może się odbyć tylko poprzez zmianę statutu, co oznacza, że akcjonariusze wprowadzili znaczne obostrzenie dla formy jaką ma przybrać powoływanie członków wspomnianych organów spółki, gdyż przepisy k.s.h. wymagają w tym celu tylko uchwały walnego zgromadzenia lub rady nadzorczej.

Nie można wobec tego, na co słusznie zwraca się uwagę w skardze kasacyjnej, porównywać art. 31 statutu PRK S.A. z przepisami kodeksu spółek handlowych wprowadzającymi ustawowy obowiązek sprzedaży akcji akcjonariuszy mniejszościowych (art. 418 k.s.h.) albo ustawowy obowiązek odkupu ich akcji (art. 418¹ k.s.h.). Ustawodawca tymi przepisami kształtuje model spółki akcyjnej, który ze względu na ich bezwzględnie wiążący charakter narzuca akcjonariuszom określone zachowanie. Natomiast postanowienie art. 31 statutu PRK S.A., jak już była o tym mowa, tylko formalnie stanowi część statutu, a w istocie realizuje zagwarantowaną stronom stosunku obligacyjnego swobodę w ustalaniu formy i treści umowy, która kreuje wynikający z niej stosunek prawny.

Ze względu na opisany wyżej charakter postanowienia art. 31 statutu PRK S.A. bezprzedmiotowy jest zarzut, dotyczący możliwości orzekania o nieważności postanowień zarejestrowanego statutu przez sąd przy okazji rozpoznawania każdej

sprawy, w której należy dokonać oceny zgodności niektórych jego postanowień z ustawą. Jeżeli bowiem to postanowienie nie jest postanowieniem statutu w sensie materialnoprawnym, a jest to umowa stron, która podlega ocenie na podstawie przepisów kodeksu cywilnego, ten kontrowersyjny problem w ogóle nie dotyczy rozpoznawanej sprawy.

Nie jest także słuszny zarzut naruszenia art. 389 i art. 390 § 2 k.c. Wbrew stanowisku wyrażonemu w skardze kasacyjnej art. 31 statutu PRK S.A. nie jest źródłem umowy przedwstępnej, ale stanowi źródło umowy zobowiązującej sprzedaży, której skuteczność uzależniona została od warunku zawieszającego tj. objęcia lub nabycia przez jednego z akcjonariuszy spółki PRK S.A. akcji tej spółki, które zapewniają na walnym zgromadzeniu więcej niż 32% głosów.

Mając na względzie, że niektóre zarzuty skargi kasacyjnej okazały się usprawiedliwione Sąd Najwyższy, na podstawie art. 398¹³ k.p.c., orzekł jak w sentencji.